

A SARLÓ MOZGALOM TEVÉKENYSÉGE (1928–1934)¹

BAJCSI ILDIKÓ

Bevezető

A dolgozat célja a Sarló nevű csehszlovákiai magyar értelmiségi–ifjúsági mozgalom munkájának – kialakulásának, szerveződésének, ideológiai és generációs arculatának, politikai céljainak – a bemutatása. A mozgalom kritikai és elfogulatlan elemzése mindmáig komoly kihívást jelent a történetírás számára. A baloldali kisebbségi csoport értékelését 1938 után Magyarország részéről elsősorban a konzervatív „nemzeti” irányvonal határozta meg.² A pártállami időszakban a hivatalos, baloldali ideológia szellemében igyekeztek a mozgalmat újraértékelni és „glorifikálni”. Ennek keretén belül számos visszaemlékezés, önéletrajz és egyéb olyan munka is született, mely a baloldali alternatívát már az első Csehszlovák Köztársaságban reális perspektívaként értékelő Sarlós-legenda megteremtésére irányult.³ A rendszerváltás időszaka a téma szempontjából is új távlatokat nyitott meg. A Sarló értékelése kapcsán megszülettek azok a munkák, melyek már új

¹ A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése országos program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

² Ez a hozzáállás már az I. bécsi döntés előtti években is jellemező volt a magyarországi álláspontra. Ezt nemcsak az 1930-as évek elején született pozsonyi magyar konzul magyar külügyminisztérium felé intézett jelentései igazolják, de a Magyar Szemle írásai is. Erről ld. Bővebben *Gogolák Lajos*: A szlovenszkói magyar ifjúság újabb mozgalmi. Magyar Szemle 1933. XVIII./3.sz. 237-246. Vö: *Moravék Endre*: Magyar kultúregyesületek a Felvidéken. Magyar Szemle, 4.sz. (1937.) Érsekújvár és vidéke. – http://izamky.sk/NZONLINE/docs/1937_26_1.pdf (2014. 08. 20.)

³ 1978-ban, a Sarló megalakulásának ötvenedik évfordulójára született meg az a kötet, mely tanulmányok, emlékezések és egyéb dokumentumok által emlékezik meg a mozgalom múltjáról. A régi sarlósok összeállításában készült munka szintén a mozgalom hagyományának a megteremtésére irányult. Sándor László (összáll.): Ez volt a Sarló. Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.

szempontból vizsgáldtak, egyúttal sokkal reálisabb képet adtak a mozgalomról.⁴ Emellett lehetőség nyílt olyan írások közlésére, melyek a sérelmi irányvonalat követve erős kritikát fogalmaztak meg a mozgalom tevékenységét illetően.⁵

A mozgalom újraértékelése a reális és kritikus szemlélet megteremtése mellett azért is fontos, mert azt az időszakot érinti, amely a csehszlovákiai magyarság kisebbségi közösségépítése szempontjából nemcsak afféle „gründerzeitnek” számított, hanem sok tekintetben máig egyfajta referencia-korszaka az értékelvű, demokratikus kisebbségi önszerveződésnek.

A szervezeti formát öltő mozgalom életében három szakasz különíthető el. Ezek keretében szemléltetjük a Sarló vezetői által megfogalmazott célokat, s azt a tevékenységet, amellyel mind Magyarország, mind pedig Csehszlovákia többségi közvéleményének figyelmét is fel tudták kelteni. Elemzésünk a Sarló kialakulásának és munkájának bemutatásán túl kitér a Sarló meghatározó személyiségeinek világnézeti pozícióira, s azokra az ideológiai konfliktusokra és változásokra, melyek a mozgalom történetét nagymértékben befolyásolták.

Az „apák nemzedékével” mind inkább szembekerülő, magát „új arcú magyarokként” meghatározó első csehszlovákiai magyar kisebbségi generáció baloldali szerveződésű csoportjának gyökerei 1925-ig nyúlnak vissza. A fiatal értelmiség rövid időn belül komoly politikai, tudományos és közéleti szerepet vállalt Csehszlovákiában, amely összefüggött a Köztársaság nemzetiségi, politikai viszonyaival átrendeződésével, a csehszlovák válsághoz vezető kül- és belpolitikai változásokkal. A mozgalom állandó változásban volt. A kezdetben népies szellemű szervezet egyre inkább a szociális kérdések irányába tolódott el. Az ideológiai konfliktusok pedig elvezettek a mozgalom felbomlásához. Balogh Edgár, a mozgalom vezetője a Sarló baloldali szárnyával együtt belépett a munkásmozgalomba.⁶ Az 1934-ben felbomlott mozgalom eredményei ennek ellenére tartós hatást gyakoroltak a csehszlovákiai magyar társadalom önismeretére, közösségi identitására,

⁴ *Cornelius, S. Deborah: In Search of the Nation: The New Generation of Hungarian Youth in Czechoslovakia 1925-1934. Social Science Monographs, Boulder, Colorado. Distributed by Columbia University Press. Colorado, 1998.*

⁵ *Popély Gyula: Ez volt a Sarló. Irodalmi Szemle online, 2009. június – <http://www.irodalmiszemle.bici.sk/lapszamok/2009/2009-junius/437> (2013. 12. 02.)*

⁶ Balogh Edgár publicista és egyetemi tanár, a Sarló mozgalom alapítója és vezetője a mozgalom felbomlásáig. Bővebben róla ld. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona 1918-tól. Balogh Edgár: <http://adatbank.sk/lexikon/balogh-edgar-kessler/> (2013. 12. 10.), valamint A magyar irodalom története 1919-től napjainkig. Balogh Edgár: <http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/06/514.html> (2013.12.03.) Balogh Edgárral együtt kell megemlíteni Jócsik Lajos szociológust, író és politikust, aki a Sarló másik alapítója és vezetőségi tagja volt. Baloghot 1932-33-ig követte és vele együtt csatlakozott a CSKP-hoz való felsorakozásban. Jócsik Lajosról bővebben ld: A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona 1918-tól. *Jócsik Lajos*: <http://adatbank.sk/lexikon/jocsik-lajos/> (2013.12.10.)

de a határokon túl, Magyarországon és Erdélyben is komoly visszhangot váltottak ki. A kisebbségi magyar ifjúság, valamint a csehszlovákiai magyar mikrotársadalom számára sok tanulsággal járt a Sarlónak mint mozgalomnak rövid ideig tartó tevékenysége, még inkább a baloldali „sarlós” generáció politikai szerepvállalása. Mindez azért is volt különösen fontos, mert abban az időszakban történt, amely a csehszlovákiai magyarság kisebbségi közösségépítése szempontjából az egyik legfontosabb periódusnak számított.

Az „új arcú” magyarok önmeghatározási kísérlete a Felvidéken

1920-ban, a trianoni békeszerződés megkötése által az újonnan megalakult Csehszlovákiába körülbelül 800 ezer magyar anyanyelvű lakos került.⁷ Bár a parlamenti demokrácia elveit a gyakorlatban is megvalósító első Csehszlovák Köztársaság nyelvi, kulturális, oktatási és politikai jogokat biztosított a kisebbségek számára, a magyarság számos olyan feladattal szembesült az új helyzetben, melynek megoldásában csakis saját magára hagyatkozhatott.

Az új kisebbségi magyar közösség egyik legfontosabb céljának saját maga meghatározását, kisebbségi helyzetének és az abból adódó feladatok felmérését tartotta a történelem által kialakított és mindenki számára új körülmények között. Ez komoly feladatokat jelentett a „szlovenszkói” magyar értelmiségnek, hiszen Erdéllyel ellentétben Szlovenszko és Kárpátalja a történelem folyamán sohasem alkotott külön közjogi egységet, így a felvidéki magyarságban nagyrészt hiányzott a történelmi és területiális identitás. Ezért a „szlovenszkói” magyarság az új kisebbségi magyar generáció kinevelésének feladata állt, vagy a generáció meghatározó költőszemélyisége, Győry Dezső kifejezésével élve az „új arcú” magyarok nemzedékének a megteremtése.⁸

A Trianon előtti Magyarországon született, de már Csehszlovákiában szocializálódott „új arcú” nemzedék az apák nemzedékével szembekerülve határozta meg magát. Az új generáció a magyarországi egyetemekről kiszorulva elsősorban a cseh egyetemeken összpontosult, és ott is szervezte meg magát. Nánay Béla deb-

⁷ Az újonnan megalakult Csehszlovákiába került magyarság tényleges számát nem lehet hitelt érdemlő módon pontosan megállapítani. A régi Magyarország területén végrehajtott 1910-es népszámlálás adatai, melyek lakosság anyanyelvi megoszlását vizsgálták, nem tekinthetők megbízhatónak. Az 1910-es népszámlálás alkalmával összeszámolt 1 066 577 után 1921-ben már csak 744 621, 1930-ban pedig 691 923 magyart mutatnak az újonnan megalakult ország területén a csehszlovákiai népszámlálások. *Turczel Lajos*: Két kor mezsgyéjén. Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1983. 13-14. (2. kiadás).

⁸ Erről ld. *Szalatnai Rezső*: Új arcú magyarok. Korunk, 1929. decemberi szám.: <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1929&honap=12&cikk=5047> (2013.12.01.)

receni kötődésű református lelkész és tanár a következőket írja az új kisebbségi generáció megjelenése kapcsán: „Míg az eltűnő nemzedék, mint laudator temporis acti, a múltért sír és sóhajt (...) azalatt új sarj nőtt. (...) Új magyar lelkület alakul ki.”⁹A „szlovenszkói” magyarok önmeghatározásában komoly jelentősége volt a fiatal generáció által szervezett ifjúsági mozgalmak. A társadalom fejlődésével együtt megszületett a mozgalmak ideológiai sokszínűsége is.

A Sarló a két világháború közti csehszlovákiai magyarság egyik legjelentősebb, baloldali irányultságú ifjúsági mozgalma volt. Az első olyan fiatalokat tömörítő országos szervezet, melyet a csehszlovákiai magyar fiatal generáció belülről önállóan alakított ki.¹⁰ A mozgalom hivatalosan 1928-tól 1934-ig működött. Történetében három szakasz különíthető el. Az első időszak 1925-től 1928-ig terjedt, a második 1928-tól 1931-ig, míg a harmadik szakasz 1931-től 1934-ig különül el. A kezdeményezés a prágai főiskolások cserkészszervezetéhez, a Szent György Körhöz kapcsolódik, amely szervezet tagjai 1926-ban egy újszerű népi mozgalmat indítottak meg, mégpedig a regösjárást.¹¹ A Sarlót és a regösmozgalmat tehát egyazon nemzedéki csoport, mégpedig a csehszlovákiai magyar értelmiségi ifjúság első generációja szervezte meg. A mozgalom ideológiai bázisa tehát a Szent György Kör volt. Propagátora és fóruma pedig a Krammer által szerkesztett *Mi Lapunk* című középiskolás-cserkész folyóirat, valamint a *Vetés* című sarlós röpirat.

A mozgalom gyökerei

A Szent György Körtől a Sarlóig (1925–1928)

A prágai német egyetem bölcsészkarán szerveződő csehszlovákiai magyar fiatal értelmiségi generáció Balogh Edgárral az élen a cserkészmozgalomban látták a népmozgalmi feladatok megoldásának keretét. A Szent-György Körben összegyűlt fiatalok „*telve feszültségekkel kerülnek fel az egyetemre. Alapérzésük, hogy el kell intézni a problémákat, melyeket sorsuk körülményei vetettek elébük. Probléma lett a magyarság sorsa, a tartalma. Meg kell oldani a magyarság fennmaradásának nagy rejtélyét. Szabadulni kell egy nagy tehetetlenségérettől, mely*

⁹ Nánay Béla: A kisebbségi, id.m. <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&cikk=m980308.htm> (2013. 12.05.)

¹⁰ Az ifjúsági mozgalmak közül különbséget lehet tenni azok között, melyeket készen talált az ifjúság és melyet ő maga alakított ki belülről és melyet az adott történelmi helyzet indított meg vele. *Turczel Lajos: Két kor, id. m. 67.*

¹¹ A Szent György Kör a MAKK (Magyar Akadémikusok Keresztény Köre) nemzeti programját, mely a magyar egyetemi hallgatóság megszervezésére vonatkozott, a cserkészkereteken belül indította el. *Sinkó Ferenc: A főiskolások. In: Borsody István (szerk.): Magyarok Csehszlovákiában. Athenaeum Ny, Budapest, 1938. 168.*

*minden gondolkodó csehszlovákiai magyart gyötör. Át kell alakítani a társadalmat (...).*¹²

Egyik legfőbb céljuknak a falusi ifjúság segítségét tekintették a nemzeti öntudat erősítésében, valamint a magyar kultúra fenntartásában. Ennek érdekében szervezték meg a cserkészlet falujárását, vagyis a regösmozgalmat. Ezzel két célt kívántak elérni: *„egyrészt szavalással, mesemondással, közös énekléssel a népi kultúrát gazdagítani, s ezáltal a nemzeti öntudat megmaradását segíteni, másrészt néprajzi gyűjtéssel, néprajzi ismeretek megszerzésével gyarapítani a cserkészek tudását és a magyar néprajztudományt.*”¹³

A regösmozgalom nyitánya egy pályázathoz fűződött, melyet a Szent György Kör 1925 őszén középiskolás cserkészörsök számára a falvakban szervezendő mesedélutánra írt ki. A pályázat sikerén felbuzdulva a vezetők megerősítést nyertek abban, hogy *„a csehszlovákiai magyar cserkészletet korszerű népi szellemben megreformálják a kozmopolita szellemű mozgalom angol vágású pedagógiáját (...) jellegzetesen magyar gyökerűvé értékeljék át*”.¹⁴ A cserkészmozgalom kezdeti céljai között kiemelkedett az öncélú és népi gyökerű magyar ifjúság élet megteremtése az országban. *„Az új magyar cserkészlet az ezer év óta hiányzó magyar öncélúság szellemében meg akarja teremteni a népi gyökerű, igazán magyar ifjúság életét. Ki akarja vinni a földtől elszakadt osztályokat, elsősorban az intelligencia gyermekeit a magyar föld, a magyar falu és a faj ősi gyökereihez, hogy megismerjék a magyar nép lepányvázott lelkét, és teleszíva mozgalmukat a súlyos természeti metszésű népi kultúrával, egy népies valóságú magyar tömegkultúra erjesztő intellektuális rétegévé váljanak*” – írja Turczel Lajos (cseh)szlovákiai magyar irodalomtörténész a fiatal magyar mozgalom kezdetben hangsúlyozottan népies céljainak az érzékeltetésére.¹⁵ Népdalokat, meséket és népi emlékeket gyűjtöttek arról a Csehszlovákiához került magyar faluról, amelyhez kisebbségi sorsuk következtében életük fontos színterévé vált. A faluhoz, mely a városok helyett a kisebbségi magyar társadalom alapját jelentette számukra. Ölvedi János csehszlovákiai származású magyar újságíró és történész a következőképpen értékelte a fiatal magyar generáció új szemléletmódját, amely saját jövőjét már a magyar falu felkarolásával köti össze: *„A széthullását élő magyarság a társadalmi szétzúllás*

¹² Sinkó Ferenc: *A főiskolások*, id.m. 168.

¹³ Vigh Károly: A felvidéki Sarló mozgalom története. Valóság, 2008, LI. évf., 12. szám <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=145&lap=0> (2013. 12.10.)

¹⁴ Turczel Lajos: Két kor, i. m. 69.

¹⁵ Uo. 68-69.

kataklizmáit szenvedő szlovenszkói magyar középosztály az érintetlen magyar humuszban látta a jövőnek, az életnek az egyedüli reménységét.”¹⁶

A mozgalom kezdeti vilásképe, szemléletmódja Népiesség és szociális gondolat

A sarlós mozgalom szellemisége újszerű és sok komponensből egybeszótt gondolatvilágot mutatott. Ennek „*lényege a frissessége, lírai fellángolása és az a bátor gesztus, amely helyet követel maga és a gondolatai számára. Megunva az öregek politikai és művelődési egyeduralmát és a negativizmus kongó ürességét, a sarlósok mint tavaszi vihar törtek be az újjal a magyar térségbe. A kisebbségi valóság ismeretének és a népi alkotóerő feltárásának ezek az úttörői nemcsak a csehszlovákiai magyarságot termékenyítették meg, de hatást gyakoroltak az egész magyarságra.* – fogalmazta meg Forbáth Imre, a csehszlovákiai magyar baloldali irodalom egyik kiemelkedő képviselője, a mozgalom újszerű gondolkodásmódját kiemelve.”¹⁷

A fiatal tábor lelkes, idealizmustól fűtött lélek jellemezte a kisebbségi élet építő munkájában. Ennek ellenére ki kell hangsúlyozni, hogy munkájukat nem csupán a romantika, a realitás is áthatotta. „*A regösdiákok számára a paraszti lélek megismerése, a falu életébe való reális bepillantás nem marad romantikával átítatott élmény, hanem széles skálájú szemléletté bővült a kisebbségi élet átfogó horizontján (...). A városi polgári osztály fiai itt döbbsentek először saját polgári kultúrájuk sivárságára, a város talajtalan és nemzetietlen levegőjére, a magyar nemzettest tragikus széthullására és a kisebbségi sors komolyságára. Másrészt ez a falujárt fiatalság az ősz magyar földből szívott kultúrkinccsel a modernségben gyötrődő város szegény polgári kultúráját akarta felfrissíteni.*” – fogalmazta meg Ölvedi János a fiatal nemzedék szemléletmódjára vonatkoztatva.¹⁸

Kovács Endre, a később jelentős történész pályát befutó volt pozsonyi sarlós író, publicista az 1938-ban megjelent elemzésében szintén kiemelte az új generáció érdeklődésének megújulását az előző nemzedékekkel szemben. Valamint a magyar népiesség és a „faji triászként” emlegetett Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó

¹⁶ Ölvedi János: A szlovenszkói új magyar generáció. A Sarlótól a Prohaszka-körökig (1935). Forrás: Magyar Szemle, 1935. május. Érsekújvár és vidéke. Független hírportál http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=1136:olvedi-janos-a-szlovenskoi-uj-magyar-generacio-a-sarlotol-a-prohaszka-koeroekig-1935&catid=60:default&Itemid=76 (2013. 12. 05.)

¹⁷ Turczel Lajos: Két kor, i. m. 73.

¹⁸ Ölvedi János: *A szlovenszkói új*, i. m. http://www.watson.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=1136:olvedi-janos-a-szlovenskoi-uj-magyar-generacio-a-sarlotol-a-prohaszka-koeroekig-1935&catid=60:default&Itemid=76 (2013. 12. 05.)

Dezső hatását a Sarlóra: „Azok a fiúk, akik odahaza gyermekségük elementáris erejű élményét egy-egy szomorúan megbénult magyar dzsentri vagy hivatalnoki sors pusztulásában szerezték, de akikben az élet akarásának, továbbépítésének vágya erősebb volt minden meditációnál, csak természetes, hogy érdeklődésük egész hevével csaptak le azokra a jelenségekre, amelyek az új magyar kérdés lehetőségét sejtették velük. Ilyen jelenségnek mutatkozott a megújódott modern magyar irodalom, az Ady-Móricz-Szabó Dezső által a magyar kultúréletbe szivattyúzott új magyar népiesség.”¹⁹ A mozgalomra valóban nagy hatással volt az új magyar népiesség, ezen belül Bartók Béla, valamint Kodály Zoltán paraszti gyökerekből nőtt világhírű magyar zenéje. A megújódott magyar irodalomból pedig Ady Endre költészete, Szabó Dezső falumítosza, valamint Móricz Zsigmond realizmusa kínált vonzó és követhető mintákat. S bár Szabó Dezső a mozgalom vezetőivel szoros kapcsolatban állt, a Balogh Edgárék által képviselt álláspont – a regősmozgalom, valamint a Sarló kezdeti stádiumának időszakában – mentes volt a Szabó Dezső-féle faji koncepció túlzó motívumaitól.²⁰

Ez az új generáció levetkőzve a háború előtti idők polgári, merev, elzárkózó szellemét és a „süllyedő magyar életet” a falu őseréjével, valamint a népi kultúra átértékelésével kívánta átalakítani. Az új arcú generáció már távol állt a békeidők polgári diáktípusától. Világszemléletének fókuszában a „bárkultúra” és a „kávéházak világa” helyett a magyar föld, a kisebbségi magyar élet állott. Kovács Endre a következőkben foglalta össze a korai Sarló jellemzését: „Mit jelent a Sarló ebben a (...) kezdeti periódusában? A csehszlovákiai magyar fiatalság erélyes összefogását a magyar faji gondolat jegyében, egy új, Szabó Dezső által felvázolt népi demokrácia szükségességének átérzését, a magyar népművészet és a népi irodalom tiszteletét s egy olyan lelki magatartást, amely a magyar népi rétegek jövőjét mindenekfelett szentnek tartja. Programjában túlnyomórészt pozitívumok dominálnak, az idő, a magyar élet korszerű feladatai megtermékenyítőleg hatnak rá, növelik önbizalmát és tetterejét.”²¹

Kovács Endre a Sarló belső fejlődésére utalva jelzi, hogy a mozgalom szemléletmódjában elmozdulás történt, mely a népiességtől a szociális gondolat irányába haladt: „A népi megújódás gondolata vörös fonálként húzódik végig a csehszlovákiai magyar fiatalság mozgalmán mindaddig, míg ki nem szorítja a szociális gondolat még nagyobb kollektívumot felölelő programja.”²²

¹⁹ Kovács Endre: A Sarló. In: Magyarok Csehszlovákiában. Szerk.: Borsody István. i. m. 179.

²⁰ Ebben komoly szerepe volt, hogy Szabó Dezső csehszlovákiai hatása nem kizárólagos módon, hanem a faji triásszal együtt jelent meg. Nem beszélve a csehszlovákiai demokratikus hatásokról és tapasztalatokról. Turczel Lajos: Két kor. i. m. 69.

²¹ Kovács Endre: A Sarló, i. m. 180.

²² Uo. 179.

A regösvándorlásoknak az ifjúsági mozgalom továbbfejlődésében különösen fontos szerep jutott. A falvakat járó középsztyából származó tagok ugyanis a vándorlások által ismerték meg a népi élet árnyoldalait, a falu nyomasztó szociális helyzetét. Ez a felismerés teremtette meg az előfeltételeket a mozgalom magasabb szervezettségű formájának, a Sarlónak a létrehívására.

A Sarló második szakasza (1928–1931)

Miután a konzervatív cserkészvezetők miatt a regösmozgalmat nem sikerült a csehszlovákiai magyar cserkészcsoporthoz szervezeti részévé építeni, a középiskolák cserkészletéből kiszorult az. Ezzel megkezdődött a mozgalom második szakasza, mely Gombaszögön indult meg, s melyben az új generáció legfontosabb feladatának már az egyetemi és főiskolai hallgatóság közéleti mozgósítását tartotta: „Az 1925. év márciusa óta a prágai Szent György Körben szervezkedő magyar egyetemi hallgatók egy csoportja Kessler Balogh Edgár vezetésével 1928 augusztusában megrendezte második csapatközi cserkész táborozását a Sajó menti Gombaszögön. E táborozásnak az volt a bevallott célkitűzése, hogy azon megvitassák az úgynevezett regöscserkészlet problémáit. (...) a táborozás igazi nagy eredménye az lett, hogy a résztvevők – Kessler Balogh Edgár, Boross Zoltán, Dobossy Imre és Györy Dezső kezdeményezésére – megalakították a Sarló elnevezésű baloldali ifjúsági mozgalmat (...)”²³ – írta a Sarló megalakulására vonatkozólag Popély Gyula, a budapesti Református Egyetem tanára, aki 2009. évi munkájában a Sarlót – a két világháború közti magyarországi hivatalosságnak, pl. a Magyar Szemle körének, illetve a prágai magyar követségnek a mozgalommal szembeni fenntartásaihoz hasonló módon – igen kritikusan elemezte. A mozgalom tevékenységének előterében az egyetemi és főiskolai hallgatóság megnyerésének valamint közéleti mozgósításának feladatköre állott. A Sarlóhoz tartozó új generáció tagjai arra a meggyőződésre jutottak, hogy a magyar kisebbségi élet kialakulatlan voltának a megoldása rájuk vár. A sarlósok pályája ennek a megoldásnak a keresésével telt. A sarlós mozgalom második szakasza 1930 körül ért csúcspontjára.²⁴ A mozgalom ismét a falusi nép felé fordult. A prágai diákszeminariumokon megkezdődött a

²³Popély Gyula: Ez volt a Sarló. Irodalmi Szemle online, 2009. június, <http://www.irodalmiszemle.bici.sk/lapszamok/2009/2009-junius/437> (2013. 12. 02.)

²⁴Ekkorra a mozgalom súlypontja Érsekújvárra helyeződött át. A Sarló legradikálisabb törzsgárdája is itt volt. Egyúttal innen került ki a parasztok és munkások fiaiból a legtöbb regösdiák is. A sarlósok mozgalmának a második szakasza itt jutott el csúcspontjához. Vigh Károly: A felvidéki Sarló, id. m, <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=145&lap=0> (2013. 12. 10.), Érsekújvár és a Sarló kapcsolatáról ld. még: Bajcsi Ildikó: Sarlósok a két világháború közti Érsekújvár jelentőségéről, Bumm.sk Szlovákiai magyar hírportál, <http://www.bumm.sk/89419/sarlosok-a-ket-vilaghaboru-koztii-ersekujvar-jelentosegerol.html> (2013. 12. 10.)

népismereti munka, a begyűjtött anyagok feldolgozása. Emellett társadalomtudományos hitelességgel kutatták a kisebbségi magyar dolgozó réteg valóságos létét. Ez már a regösvándorlások fejlettebb időszakát jelentette a mozgalom életében.

Balogh Edgár a regösmozgalomhoz kapcsolódó új tennivalókat 1930-ban a *Mi Lapunk* hasábjain a következőkben foglalta össze: „*A kisebbségi magyar diákokat ki kell vezetni a magyar vidékre, tömegeink közé, hogy megismerjék ne csak a falusi kultúra sajátos voltát, hanem meglássák, tapasztalják, tanulmányozzák a kisgazda, a törpebirtokos, a zsellér, a városba járó gyári paraszt-munkás, a föld viszonyait is. Ez a tanulmányozás készíti elő azt a kisebbségi magyar új értelmiséget, amely nem frázisokra, politikai jelszavakra vagy vakon elfogadott teóriákra, hanem a kisebbségi magyar tömegek valóságos követelményeinek ismeretére építi fel a maga történelmi mozgalmát, felemelvén természetesen a helyi jelenségeket a világhorizontba és a társadalomtudomány síkjára.*”²⁵

Az útra kelt szociográfus csoportok élményanyaga új tapasztalatot jelentett a fiatalok számára. Olyan szociográfiai kérdőíveket dolgoztak ki, mint amilyen Csáder Mihály orvosi szemináriumi csoportja által összeállított *Népegészségügyi kérdések*, vagy Balogh Edgár, Horváth Ferenc, Dobossy László és Asztély Sándor szerkesztésében létrehozott *A gyarmat- és osztálykizsákmányolás* jelenségei című falukutatói kérdéscsoport. Dobossy László a garamvölgyi vándorai a földmunkásnyomorról, Horváth Ferenc gömöri csoportja a proletarizálódás folyamatáról, Pomozi Gyula pedig az Ipoly-vidék napszámosságainak rossz táplálkozási viszonyairól számolt be. A négy csoportban végzett kutatás közül elsősorban Balogh Edgár *Tíz nap Szegényországban* című szociográfiai riportja emelkedik ki.²⁶ Ezt a munkát Fábry Zoltán Balogh Edgár A galántai járás kistükrével együtt című munkájával a magyar szociográfiai szlovákiai kezdő fejezetének nevezte. A *Tíz*

²⁵ A Sarló a kongresszus tervei alapján elsődleges céljának a szociális felelősségű modern kisebbségi értelmiség megteremtését tartotta. A kongresszus öt napjának tematikája a következő volt: a csehszlovákiai magyarság általános helyzete, ezzel kapcsolatban szóba kerül a Csehszlovákiai Magyar Szociográfiai Intézet felállításának terve. A csehszlovák szakértelmiség mozgalmának a megteremtése mellett tárgyaltak a csehszlovákiai magyarság kultúrájának a problémájáról. Emellett szóba került a kelet-európai kérdéskör, mellyel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy annak megoldását a nemzetiségi kérdéssel együtt a dunai konföderáció létrehozásában látták. Ezen kívül a kongresszuson még sor került az ifjú munkásság, valamint a diákság kérdésének a megvitatására. *A Sarló jegyében. Az újarcú magyaroktól a magyar szocialistákig*. A Sarló 1931-iki pozsonyi kongresszusának vitaanyaga. A Sarló Országos Vezetősége, Pozsony, 1932 <http://foruminst.sk/tevekenysegi-korok/konyvek-evkonyvek-folyoirat-kiadasa/a-sarlo-jegyeben-az-ujarcu-magyaroktol-a-magyar-szocialistakig-a-sarlo-1931-iki-pozsonyi-kongresszusanak-vitaanyaga-pozsony-sarlo-orszagos-vezetosege-1932/> (2013. 12. 02.)

²⁶ *Balogh Edgár*: *Tíz nap Szegényországban*. <http://mek.oszk.hu/05000/05089/html/> (2013. 12.01.)

nap Szegényországban című tiszaháti megfigyelés közlését még a *Prágai Magyar Hírlap* is megkezdte. Ugyanakkor az 1930-as évek anyagából a sarlósok könyvet is terveztek kiadni. Ez a szakasz mindenestre már előre jelezte a mozgalom vezetőinek erős szociális érzékenységét és fokozatos ideológiai balratolódását, amit a fenti kutatási témakatalógus is jól érzékeltet.

Ideológia és konfliktusok – a Sarló utolsó szakasza (1931–1934)

Bár a Sarlót egyértelműen baloldali mozgalomként határozza meg a szakirodalom, kezdetben ugyanúgy jellemző volt rá a kisebbségi nacionalizmus. Ideológiai szempontból kezdetben olyan eklektikus mozgalomként vannak jelen, „*mely nemzeti, de nem nacionalista, demokratikus, de nem szociáldemokrata, keresztény fiúkból áll, de nem antiklerikális, egyetemes kultúrát hirdet, de nem irredenta*”²⁷

A mozgalom sokáig valóban fontosnak tartotta megőrizni ideológiai függetlenségét. Figyelmük azonban a későbbiek során egyre inkább a szociális, társadalmi, majd később a politikai problémák irányába tolódott. A mozgalom baloldali irányvételét kezdettől fogva erőteljesen szorgalmazó Balogh Edgár már 1929-ben Az új nemzedék szava c. munkájában már azt feltételezte, hogy sarlós nemzedék útja a szocializmus irányába halad: „*Az új nemzedék kispolgári ideológia primitivitásával indult el, s a néppel való autoszuggesztív azonosodáson keresztül érkezett el az érzelmi szocializmusig. Míg végre tisztázta a maga reális helyzetét, és megtalálta a maga szociális lelkiismeretét a tudományos szocializmus társadalomszemléletében, valamint a magyarság védelmének és haladásának legteljesebb biztosítékait a szocializmusért folyó világharcban.*”²⁸

Ahogy azt már a fentiekben is jeleztük, Sarló nézeteiben az 1930-as évek elején változás következett be. A népi eszmét felváltotta a szociális gondolat. Az új generáció programjának hangsúlya a parasztságról a munkásságra helyeződött át. Ki kell hangsúlyozni, hogy ebben a magyar szellemi életnek és a magyar irodalomnak is fontos hatása volt, melyet a húszas évek végén Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, vagy éppen Nagy Lajos, később pedig Kassák Lajos munkássága nyomán a szociális gondolat hatott át. Ez azonban még korántsem jelentette az ideológiai függetlenség teljes feladását. A Sarló pártpolitizálástól való elhatárolódását jelzi Balogh Edgár egy évvel később, 1930-ban a Nap c. lapban megjelentetett cikke is: „*A fájdalom dühével kell vallanunk a fiatal intelligencia igazi hivatását: nem beállni a meglévő keretekbe, nem bekapcsolódni a politikai pártokba és eltűnni a napi politikában, nem reformálni az elaggott kaszinókat és kultúregyesületeket,*

²⁷Forbáth nyomán *Turczel Lajos: Két kor*, i. m., 73.

²⁸Idézi Turczel Lajos Balogh Edgár következő írása alapján: *Balogh Edgár: Az új nemzedék szava*. Új Szó, 1929, 3.sz. Turczel Lajos: *Két kor*, i. m, 74.

*nem támadni és javítani ott, ahol nem fontos már a mentség és a jóakarót is beeszi a hínár.”*²⁹

Kovács Endre, az egykori sarlós azonban épp a mozgalom kezdeti stádiumában jelen lévő ideológiai sokszínűséget jelölte meg a mozgalom belső konfliktusainak, valamint későbbi szétzilálódásának egyik legfőbb okaként: *„A Sarló nem mint alapszabályszerű szervezettséggel bíró alakulat jött létre. Tagjai az értelmiség legjobb elemeiből verbuválódtak, minden toborzás nélkül, pusztán a szociális lelkiismeret szavát követve. S mint ilyen folyékony alakulatnál lenni szokott, a nézetek sem voltak egységesek, a néhány tagú vezetőség és a rokonszenvezők szélesebb köre között elég nagy volt a távolság. Hozzátartozott sok olyan jó szándékú kispolgárfiú is a mozgalomhoz, akit a Sarló kongresszusa figyelmeztetett első ízben arra, hogy ez a mozgalom már túllépett a polgári kereteken.”*³⁰

A mozgalomban ennek ellenére 1931-ig csak mérsékelt baloldali irányultság volt jelen. 1931-től azonban megfigyelhető a Sarló tagjainak különválása, egy részének a kommunista párt felé való tájékozódása. Sinkó Ferenc a csehszlovákiai főiskolás ifjúságról írt tanulmányában szintén kiemeli a Sarló belső feszültségeit és ideológiai irányváltását, melyet a mozgalom második időszakának kezdeteire, a fejlettebb regös-vándorlások idejére tesz: *„Egy rész kedvvesztve visszavonul, a másik része kiválik, hogy új mozgalmat indítson, míg a harmadik Balogh Edgár vezérletével eljut a marxizmusig.”*³¹

A mozgalom szétzilálódásban kétség kívül komoly jelentősége volt annak, hogy a sarlósok szélsőbaloldali szellemű vezetése – élén Balogh Edgárral – 1931-től kezdve egyre jobban elszigetelődött a polgári erőktől, a politikai pártoktól és mozgalmaktól, s egyre jobban a kommunista szemlélet felé tolódott. A kezdetben jelenlévő ideológiai függetlenséget, majd a tudományos szocializmus utópisztikus gondolatait a gyakorlati marxizmus váltotta fel. A nézeteltérések a munkásmozgalmamba olvadt Sarló teljes csődjéhez vezettek. Az 1931-es pozsonyi kongresszuson, ami határkőnek számít a csehszlovákiai magyar ifjúság mozgalmának történetében, már a marxista problematika és frazeológia volt meghatározó. *A Sarló je-*

²⁹ Balogh Edgár: Az új magyar intelligencia hivatása. Nap, 1930. febr. 14, DS. X. 86.317.1–16.

³⁰ Turczel Lajos: Két kor, i. m. 75.

³¹ Sinkó Ferenc: A főiskolások, i. m. 173. Sinkó Ferenc csehszlovákiai magyar író, szerkesztő és műfordító, aki a két világháború között komoly részt vállalt a Magyar Akadémikusok Köre és a Prohászka-körök munkájában. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona 1918-tól. Sinkó Ferenc: <http://adatbank.sk/lexikon/sinko-ferenc/> (2013. 12.10.)

gyében című Kongresszusi kiadványuk alcíme is jelzi az elmozdulást: *Az új arcú magyaroktól a szocialistákig*.³²

A Sarló utolsó szakaszában teljes egészében szétesett. A mozgalom háromfelé: jobboldali nacionalista, középutas polgári demokrata és kommunista csoportra bomlott. Ölvedi János a következőket írja a Sarló utolsó szakaszáról és mozgalom baloldali elköteleződéséről: *„És ennél a pontnál a Sarló már megszűnt az egyetemes érdekek harcosa lenni, annál is inkább, minthogy elhagyván szellemi és mozgalmi függetlenségét, egy olyan meglévő politikai keretnek lett ifjúsági tartozéka, mely keret nem jelenthette semmiképpen azt a tényezőt, amelyik a kisebbségi magyarság s a magyar tömegek érdekeinek zászlóvivője*

Eredmények – összefoglalás

A munkásmozgalomba olvadt Sarló előzetes munkája így is felbecsülhetetlen. A mozgalom tanulságai tovább éltek nemcsak a határokon belül, de a határokon túl is. *„Így az 1936-ban Komáromban üléselő Tavaszai Parlament hatást gyakorolt a magyarországi ifjúsági szellemi mozgalmakra, s ösztönzést adott az 1937-ben létrejött Márciusi Frontnak. Ugyanabban az évben a romániai magyar értelmiség új nemzedéke a Marosvásárhelyi Találkozón is a sarlósokra hivatkozott.”*³³

Ha mérleget vonunk a Sarló szabad mozgalmi szakaszáról, először azt a prágai szellemi, kulturális és tudományos világot, a páneurópai gondolkör, a közép-európai együttműködés demokratikus közegét kell figyelembe venni, amely az 1920-as években a régió társadalmaira, s így a kisebbségi magyar ifjúságra is jelentős hatást gyakorolt. A húszas évek végétől kezdve az egész magyar nyelvterületen ismertté vált a „felvidéki szellem” fogalma, amely erősen kötődött a sarlós nemzedék működéséhez.³⁴ A Sarló egyfajta magyar szellemi revízió jegyében a cseh társadalom demokratizmusát próbálta asszimilálni, s azzal felváltani a magyarországi hierarchikus közgondolkodás Szekfű Gyula által joggal bíralt „neobarokk” társadalmi képleteit. A Sarló munkaprogramját gyakran jellemzik a romantika és a realizmus különleges keveredéseként. Gyakran rótták fel a mozgalom kritikájaként, hogy a kisebbségi problémákat különleges éleslátással szemlélő ifjúság célkitűzéseit túldimenzionálta és a kommunista ideológiához közeledve az irrealitás síkjára vezette. A Sarló részeredményei közül mégis érdemes kiemelni

³² A Sarló jegyében, i. m. <http://foruminst.sk/tevekenysegi-korok/konyvek-evkonyvek-folyoirat-kiadasa/a-sarlo-jegyeben-az-ujarcu-magyaroktol-a-magyar-szocialistakig-a-sarlo-1931-iki-pozsonyi-kongresszusanak-vitaanyaga-pozsony-sarlo-oroszagos-vezetosege-1932/> (2013. 12. 02.)

³³ *Vigh Károly*: A felvidéki Sarló, i. m. <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=145&lap=0> (2013. 12. 10.)

³⁴ A felvidéki szellemről bővebben ld. *Turczel*: Két kor, i. m. 75.

néhányat. A prágai Magyar Szemináriumok létrehozását, az értelmiségi szakcsoportok szervezését, a magyar faluszociográfiai kutatások megindítását, valamint a nemzetiségi kérdés kelet-európai arányokban való felvetését feltétlenül a pozitívumok közt lehet és kell megemlíteni. A Magyar Szemináriumok az egyetemisták önévelése terén végeztek hasznos munkát. A csehszlovákiai magyar szakcsoportok megszervezése komoly problémákra hívta fel a figyelmet és megoldásai javaslataik a dél-szlovákiai magyarok gazdálkodásában, szövetkezeti mozgalmában a korszerű megoldásokra irányultak. Ezek közül az értelmiségi szakcsoportok közül egyesek élénk tevékenységet fejtettek ki.

A Sarló függetlenségének feladása, valamint annak a kommunista pártba való beolvadása az ifjúsági mozgalom számára mindenképpen szerencsétlen lépésnek bizonyult, ami óhatatlanul a mozgalom felbomlásához vezetett. Ezzel együtt a mozgalom érdemei kétségtelenek. A Sarló a „szlovenszkói” magyarság útkeresésének egyik legfontosabb szakaszában születve annak képletes kifejeződésévé is értékelhető. Azt azonban le kell fektetni, hogy a kisebbségi magyarság fejlődési grafikonján a Sarló csupán egy rövid fejlődési fázis, egyik értelmiségi szereplője volt, amely sok új vonatkozást fedezett fel a kisebbségi élet szemléletét illetően, de a kisebbségi közösségépítésben csak az egyik lehetséges alternatívát képviselte.